

Csutak Zsolt

Az Egyesült Államok helye a világban az új amerikai biztonsági és védelmi stratégiák tükrében

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.E.257

*„Amerika küldetése, hogy fénylő, dicső város
legyen a hegyen a világ szabadságszerető
nemzetei számára.”*

Ronald Reagan, az Egyesült Államok
elnöke¹

Rezümé:

A Donald Trump vezette Egyesült Államok a legfontosabb kormányzati stratégiai dokumentumokban kifejtett elképzelései és alapelvei révén újra definiálja hatalmi pozícióját és politikai, gazdasági, katonai érdekeinek prioritásait. A nemzeti biztonsági stratégia által felvázolt prioritások, témakörök és potenciális fenyegetések meghatározzák az amerikai kül- és biztonságpolitika irányultságát, míg a gyakorlatiasabb és elsősorban hadászati megközelítésen alapuló védelmi stratégia a különféle katonai és biztonsági kihívások kezelésére és a stratégiai, taktikai válaszlépések jellegzetességeire fókuszál. Az Egyesült Államoknak választ kell találnia a többpólusúvá váló világunk feltörekvő nagyhatalmai jelentette kockázatokra elsősorban a gazdasági, technológiai és nem utolsósorban a katonai hadszíntéren, akár csak a globális biztonsági kihívásokra.

Kulcsszavak:

Amerikai nemzeti biztonsági és védelmi stratégia; államközi és nemzetek feletti konfliktusok; biztonság, gazdasági kihívások; többpólusú világ.

Csutak, Zsolt

The place of the United States in the world at the mirror of new US security and defense strategies

Abstract:

The United States, led by Donald J. Trump tends to redefine her role and primary economic, political as well as military interests and position in the multi-polar international arena through the principles and strategies elaborated and projected in the key governmental documents of National Security and National Defense Strategy. The priority topics and potential threats elaborated and outlined by the national security strategy define and affect the primary political, economic as well as security policies, while the more pragmatic and defense-oriented national defense strategy tends to focus rather on strategies and tactical operations dealing with global military and security challenges for America. The United States is forced to find proper answers for the increasing economic, technologic as well as military challenges posed by the rising new powers of the multi-polar arena, nevertheless the global hazards and problems must be appropriately tackled with, too.

Key words:

¹ A rengeteget idézett és parafrázált mondat Jézus Hegyi Beszédéből (Máté 5:14), amit sokan előszeretettel felhasználtak retorikai eszközként és politikai filozófiai üzenetként is a 17. századi puritán atyáktól kezdve számos amerikai elnökig, mint Lincoln, Kennedy vagy Reagan és újabban Trump elnök is. Ld. például Reagan elnök leköszönő beszédében 1989-ből:
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29650> (letöltés ideje: 2018. 02. 25.)

American national security and defense strategy; new security challenges; state and non-state actors; multi-polar world affairs.

Az új évezred új kihívásokkal és gyökeresen megváltozott globális gazdasági, politikai és társadalmi körülményekkel, felbolydult és rivalizáló hatalmaktól tarkított nemzetközi színtérrel köszöntött be, amely – kiegészülve a szinte követhetetlen léptékben változó technológiai újításokkal – sok szempontból kiszámíthatatlanabb és nehezebben kezelhető állapotokat eredményezett, mint a fél évszázadig tartó kétpólusú hidegháború korszaka. Az Egyesült Államok hatalmi primátusa még tarthatónak tűnik, főként elsöprő katonai potenciáljának, kiterjedt szövetségi rendszerének és nem utolsósorban kulturális vonzerejének is köszönhetően. Ugyanakkor a gazdasági erő és a technológiai újítások, hatalmi befolyásolás és érdekérvényesítés tekintetében komoly kihívókkal áll szemben. A klasszikus állami szereplők színpadán a feltörekvő Kína, Oroszország, India illetve Brazília (az ún. BRIC-államok), pusztán méreteik és lehetőségeik révén komoly kihívást jelentenek az Egyesült Államok számára. Ráadásul a nem állami szereplők növekvő száma és sokszínűsége még nagyobb dilemmát és fejtörést jelent a szuverén államok számára, hiszen a globális befolyású multinacionális vállalatok vagy a sejtyszerűen szerveződő nemzetközi terrorista hálózatok, alvilági bűnszövetkezetek a konvencionális szereplőknél is komolyabb gazdasági, biztonsági kockázatot és akár katonai fenyegetést is jelentenek. Gazdasági szempontból elég, ha csupán olyan óriásvállalatokra gondolunk, mint az amerikai Walmart, Alphabet (a Google anyacége), Apple, az orosz Gazprom vagy a német Bayer, amelyeknek piaci értéke, illetve pénzforgalma jóval meghaladja a legtöbb ország gazdasági teljesítményét.²

A nemzetközi rend szerkezetével, sajátosságaival illetve állapotával foglalkozó hadtudományi és biztonsági szakértők közismert tipológiája szerint a világrend átalakulása az utóbbi három évtizedben a hidegháború bipoláris szembenállásából az 1990-es évek Amerika-centrikus unipoláris rendszerének időszakán keresztül a 21. század elejét meghatározó policentrikus, több rivális hatalmi központ fél-anarchikus globális színtérévé alakult.³

Fukuyama sokat idézett liberális demokrácia-hegemónia felfogása⁴ és idealista víziója a Szovjetunió felbomlását követő időszakban közel egy évtizedig meghatározta a nyugati politikai gondolkodást és a nemzetközi kapcsolatok elméletének főáramát, ugyanakkor az ezredforduló eseményei a felbomló államokon belüli véres regionális konfliktusokkal, továbbá a meghatározóvá váló globális iszlamista terrorizmussal szétoszlatták ezt a szép, de ma már naivnak ható gondolatrendszert. Mindazonáltal a 21. század első negyedének meghatározó amerikai döntéshozója, az ifjabb Bush elnök neokonzervatív alapozású és expanzív globális stratégiát folytató politikája részben megpróbálta gyakorlatba átültetni az amerikai sorsszerű elhivatottság illetve küldetéstudat (manifest destiny) újraértelmezett elképzeléseit, miszerint a világot alkalmassá kell tenni az amerikai

² CIA World Factbook 2017 és Fortune 2017 magazin listája alapján

³ Ld. Tóth Péter: Európa Válaszúton c. előadása a Magyar Hadtudományi Társaság szervezésében, Budapest, Stefánia Palota, 2018. 05. 10.

⁴ Francis Fukuyama, amerikai politológus, filozófus világhíres A történelem vége és az utolsó ember c. művének alapgondolata szerint, a hegeli dialektika és történelemszemlélet beteljesüléseként a 20. század végére a világ államainak többsége felismeri és elismeri a nyugati (amerikai) típusú liberális demokrácia erejét és primátusát, végső beteljesülését és ezt felvállalva a történelmi, társadalmi fejlődése kvázi eléri a csúcspontját a világban.

demokrácia elfogadására, kiterjesztésére az amerikai hitvallásból is eredeztethető felsőbb, isteni rendeltetés alapján.

Az ifjabb Bush elnök, követve a militáns héjáknak számító, neokonzervatív tanácsadóinak (mint Paul Wolfowitz, Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Condoleezza Rice) külpolitikai elképzeléseit, feladta édesapja, az idősebb Bush elnök óvatos, megfontoltabban a hatalmi egyensúlyra és diplomáciára alapozó külpolitikáját. Az akár katonai erővel „demokráciára-nevelés projekt” drámai kudarca nyilvánvalóvá vált az utóbbi évtizedek közel-keleti háborús eseményei és kaotikus államépítő tapasztalatai alapján. Számos veterán óvatos, realista katonai és nemzetbiztonsági elnöki tanácsadó, stratég, különösképpen Brent Scowcroft⁵ jó előre figyelmeztették a neokon amerikai adminisztrációt a várható külpolitikai kudarc sorozatra, illetve a megváltozott hadviselési módokra, a hírszerzés, az információs és pszichológiai műveletek (INFOOPS, PSYOPS) megnövekedett fontosságára.

A Bush-adminisztráció 2002-es nemzeti biztonsági stratégiájának⁶ célkeresztjében a globális terror és a megbízhatatlan, Amerika-ellenes lator államok (rogue states), mint Irak, Irán, Észak-Korea elleni határozott fellépés és elrettentés szerepelt a „velünk vagy ellenünk” (with the US or against us) leegyszerűsített hatalmi stratégia mentén. A nemzetközi hatalmi rendszer egyfajta újszerű bipoláris világrend kibontakozásának lehetett tanúja, ahol Amerika a szabadság és a demokrácia zászlóvivőjeként minden eszközzel fellép a vele szembeszálló gonoszok és burkolt állami és nem állami támogatóik ellen. A jó és a rossz örökös harcát is megjelenítő, vallásos ihletettségtől telített, mondhatni manicheus világszemlélet egyáltalán nem állt távol az ifjabb Bush elnöktől és neokonzervatív, expanzionista külügyi és katonai tanácsadóitól.

Ideológiai és politikai-filozófiai szempontból a reagani mintájú, konzervatív idősebb Bush és a neokon ifjabb Bush elnök politikai gondolkodásmódja besorolható volt az amerikai jobboldali, nemzeti/nacionalista, konzervatív Amerika-centrikus gondolatrendszer körébe, éles ellentétben a baloldali, demokrata Bill Clinton, illetve Barack Obama elnökségét meghatározó posztmodern, neoliberális és hangsúlyos kozmopolitizmussal fémjelzett eszmeiséggel, ahol az amerikai gazdasági érdekek jelentősen felülírták a politikai értékeket és eszméket.

Az igencsak vallásos Reagannel és Bush családdal szemben Trump elnök politikai eszmerendszerére a vallásos hív és szellemiség nem sarkalatosan jellemző tulajdonság, ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a több tízmillió neoprotestáns szavazóról, akik voksaikkal tulajdonképpen hatalomba segítették a nagypolitikában parvenünek számító milliárdos üzletembert,⁷ az általuk mélyen elutasított Clinton-család ellenében.

Jelen tanulmány célkeresztjében a mai amerikai adminisztráció, a sokat vitatott politikai felfogással és megosztó személyiséggel bíró Donald Trump vezette elnökség kül- és biztonságpolitikai elképzeléseinek, stratégiáinak rövid áttekintő vizsgálata áll, a rendelkezésre álló vonatkozó kormányzati dokumentumok alapján.

Nevezetesen, a továbbiakban megvizsgáljuk a 2017 decemberében közzétett amerikai nemzeti biztonsági stratégia (National Security Strategy – NSS) főbb pontjait, amely elsősorban az elnök, és a legfontosabb döntés-előkészítő testületének, a Nemzetbiztonsági Tanácsnak (National Security Council – NSC)

⁵ David F. Schmitz: Brent Scowcroft, 2017, 315–325 o.

⁶ The National Security Strategy of the US. The White House, Washington D.C. 2002. szeptember, 3–5o.

⁷ PEW Research 2016: 'How the faithful voted?' <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/09/how-the-faithful-voted-a-preliminary-2016-analysis/> letöltés ideje: 2018. 05. 29.

iránymutató elképzeléseit, főbb célkitűzéseit tükrözi. Ugyancsak bepillantást teszünk a 2018 áprilisában napvilágra került – kivonatos – amerikai nemzeti védelmi stratégiába (National Defense Strategy – NDS) prioritásaiba, amelyek viszont az amerikai Védelmi Minisztérium (Department of Defense, a továbbiakban közismertebb nevét, a Pentagont használjuk) célorientáltabb, gyakorlatiasabb katonai stratégiai elképzeléseit és paradigmáit tartalmazza.

A 2017-es amerikai nemzeti biztonsági stratégia

A mindenkori amerikai nemzeti biztonsági stratégiát az amerikai elnök körül tevékenykedő és heti rendszerességgel tanácskozó, szűk körű külügyi, katonai és nemzetbiztonsági szakértőkből álló csoport, a sokat emlegetett Nemzetbiztonsági Tanács (NSC) állítja össze tartalmilag és többnyire a nemzetbiztonsági elnöki tanácsadó fogalmazza meg végső formájában.

Washington számos kimagasló intellektusú és hatalmas befolyással bíró nemzetbiztonsági és külügyi elnöki tanácsadóval rendelkezett, akik gyakran jelentősen meghatározták az Egyesült Államok nemzetközi keretrendszerét és katonai irányultságát, stratégiáját és ez által közvetve akár az egész világ hatalmi erőterét. Nem kell másra gondolnunk, mint csupán néhány világhíres ikonikus szereplőre, mint Walter Lippmannra, Wilson elnök közeli barátjára és tanácsadójára, George Marshall és Eisenhower elnök kapcsolatára, illetve a hidegháborús diplomácia nagymesterének is tartott Henry Kissingerre Nixon és Ford elnök mellett, Brent Scowcroftra, Nixon, Ford és George Bush elnök tanácsadójára, továbbá Zbigniew Brzezinskire Carter elnök mellett, vagy Paul Wolfowitzra ifjabb Bush elnök mögött. Sokan közülük aktív harctéri tapasztalatokkal rendelkezve az amerikai haderő kötelékéből, illetve a neves katonai akadémiák katedráiról érkeztek a washingtoni nagypolitika ingoványos küzdőterére, mint Marshall tábornok, Scowcroft, a légierő tábornoka, vagy H. R. McMaster nyugalmazott tábornok, Trump elnök 2018 áprilisában leváltott nemzetbiztonsági tanácsadója, akinek a gondolatait és stratégiai elképzeléseit jelentős mértékben tükrözheti a 2017 decemberében közzétett nemzeti biztonsági stratégia. McMaster altábornagy a hadtörténelem doktoraként, illetve a vietnámi és mindkét Öböl-háborúban szolgálatot teljesített, Ezüst Csillagos veterán főtisztként a konzervatív, Amerika-centrikus világkép ikonikus megtestesítőjeként is elismert személyiség az amerikai haderő parancsnokainak körében és a washingtoni politika berkeiben.⁸

A 2017-es NSS⁹ – a neoliberális és posztmodern jelzőkkel is illetett Clinton és Obama elnök demokrata kormányzásával ellentétes módon – az amerikai konzervatív gondolkodásnak megfelelően a nemzeti érzelmekre és érdekekre koncentráló állami, nemzeti stratégiát tükröz, amelynek központjában az Egyesült Államok teljes körű megerősítése áll, az ország katonai, gazdasági, technológiai és intellektuális versenyképességének, potenciáljának erőteljes növelésével az egyre erősödő külső állami és nem állami kihívásokkal szemben. A 2002-es és 2010-es amerikai nemzeti biztonsági stratégiákkal ellentétben a globális terrorizmus elleni fellépés lekerült a stratégiai prioritások főtáblájáról és a rivális szuverén államok

⁸ Lásd H. R. McMaster altábornagy Wikipédia oldalát: https://en.wikipedia.org/wiki/H._R._McMaster letöltés ideje: 2018. 06. 10.

⁹ NSS 2017– National Security Strategy of the USA, The White House, Washington D.C., 2017. december.

elleni verseny, különösképpen az orosz, kínai, iráni, észak-koreai és egyéb állami fenyegetések, kihívások kezelése került újra a célkeresztbe.¹⁰

Az NSS 4 fő stratégiai pillért azonosít, mint cselekvési kulcsterületet az Egyesült Államok kormányzati szereplői számára a nemzet és polgárai érdekeinek védelme megjelenítéseképp:¹¹

1. pillér: az amerikai emberek, otthonok, értékek és életmód védelme;
2. pillér: az amerikai gazdasági növekedés, prosperitás, gazdagság elősegítése;
3. pillér: béke fenntartása és megőrzése erő kifejlesztés és elrettentés által;
4. pillér: az amerikai befolyás kiterjesztése a világban.

Trump elnök ambivalens politikai, retorikai megnyilvánulásainak fényében, illetve az adminisztrációt ért hazai és külföldi kritikák ismeretében itt érdemes felhívni a figyelmet egy külső szemlélő számára látszólagos ellentmondásra, miszerint a befele forduló, új izolacionizmusra törekvő Egyesült Államok (a 4. pillér célkitűzése alapján és jól felfogott nemzeti érdeke folytán) az amerikai befolyás kiterjesztésére törekszik a világban, még ellenérdekelt szövetségeseit is figyelmen kívül hagyva.

Trump elnök választási kampányszlogenje az *Amerika az első helyen* (America, first!) elvnek megfelelően az NSS is számos tekintetben ennek az elképzelésnek próbál eleget tenni, burkoltan még akár szövetségesei érdekeinek ellenében is. E stratégia eszmei hátterében a demokrata kormányzat multipoláris világrendjének és önfeladó külpolitikájának kritikája is kiolvasható, hiszen jóval hangsúlyosabban jeleníti meg az amerikai katonai és gazdasági érdekeket, aminek egyik látványos megnyilvánulása a haderő rekordméretű költségvetési támogatása (közel 700 milliárd dollár/év), illetve új állami gazdaságélénkítő és adócsökkentő programcsomag bevezetése több ezermilliárd dollárnyi mértékben.

A stratégia tényként kezeli a nemzetközi szintén zajló kiélezett versengést a nagy államok és nem állami szereplők között, amely jelentős és folyamatosan megújuló kihívások elé állítja az Egyesült Államokat elsősorban technológiai, gazdasági és biztonsági kérdésekben. Ebben a kiélezett versenyben olyan új szakterületeken, amelyek a kiber- és gén-technológiáktól kezdve az energiabiztonságon keresztül a mesterséges intelligencia különféle alkalmazási módjáig terjednek, a lemaradó szereplő elveszítheti piaci versenyelőnyét, politikai pozícióját, illetve akár nagyhatalmi státusát is.

*

Az amerikai polgárok életstílusának, és a szülőföldnek, otthonnak vagy háterszágnak tekintett terület (homeland)¹² érdekvédelmét tárgyaló NSS 1. pillérének leghangsúlyosabb tételeinél többnyire Trump elnök fő politikai ígéreteinek stratégiai megvalósítása illetve gyakorlati forgatókönyve köszön vissza. Olyan kimagasló fontosságú alfejezetcímeiről és feladatokról olvashatunk, mint:¹³

¹⁰ NSS 2017, 2–3 o.

¹¹ Uo. 4 o.

¹² Az otthon illetve háterszág pontos körülírását nem tartalmazzák általában az amerikai kormányzati dokumentumok, stratégiák ugyanakkor ez elsősorban az USA amerikai kontinentális területére utaló kifejezés, amelybe még beletartozik Hawaii és Guam stratégiai fontosságú szigetcsoportha is, ellenben a domínium Puerto Rico állam már (vagy még) nem.

¹³ NSS 2017, 4–7 o.

- az amerikai államhatár-ellenőrzés és bevándorlás-politika szigorítása, az illegális migráció visszaszorítása és megszüntetése;
- szervezett bűnözői csoportok és terroristák elleni határozott fellépés és a tömegpusztító fegyverek esetleges elterjedésének, bűnöző csoportokhoz vagy hadurakhoz, megbízhatatlan állami vagy fél-állami rezsimhez kerülésének maximális megakadályozása;
- regionális vagy globális járványok, betegségek, biológiai veszélyforrások kiszűrése, visszaszorítása és megszüntetése;
- határokon átívelő, nemzetek feletti (cross-border, transnational) terrorista és bűnözőcsoportok likvidálása, finanszírozási rendszerük feltérképezése és felszámolása;
- polgári és katonai/állami kibervédelmi potenciál növelése, kritikus infrastruktúrák védelmének erősítése;
- az amerikai rendvédelmi és állami szervek rugalmas reagáló képességének fejlesztése;
- a polgári, környezeti, katonai kockázatelemzés, hírszerzés, elhárítás hatékonyságának növelése;
- szövetségi rendszer fenntartása, információ-szerzés, elemzés és megosztás fontossága a stratégiai célok elérése érdekében;
- állandó készenléti, cselekvőképes állapot fenntartása, stratégiai tervezés és különféle szcenárió-készítés fontossága.

A felsorolt prioritás-területekből is kirajzolódik az amerikai haza, otthon védelmének hangsúlyos fontossága a határvédelem és illegális bevándorlás kérdésétől az igencsak elavultnak és elhasználódottnak számító országos fizikai (beleértve a kritikus) infrastruktúra fejlesztéséig. Nyilvánvalóan egy nem kellőképpen fejlett, versenyképes és megbízható hátszország, hatékonyan működő gazdaság nélkül a kül- és biztonságpolitikai kihívásoknak is sokkal nehezebben tud megfelelni a hatalmas Egyesült Államok. Mindemellett, közkeletű amerikai tapasztalat és vélekedés szerint, Németország, Svájc, Franciaország, Kína tengerparti övezete, továbbá Japán, Dél-Korea is korszerűbb közúti, vasúti, távközlési, energetikai és egyéb fizikai hálózattal rendelkezik már, mint az Egyesült Államok, amely mindezekben a kulcsfontosságú területeken évtizedekig mutatta a követendő példát a világ számára, ellenben az utóbbi évtizedekben lemaradt a hasonló jellegű nagy fejlesztések, beruházások terén.¹⁴ Ebben a kontextusban a kívülállók számára is már érthetőbbnek tűnik Trump elnök sokat hangoztatott patetikus jelmondata az amerikai nagyság és elsőbbség visszaszerzése tekintetében (az ország jelenleg csak a katonai erő vonatkozásában mondható abszolút világelsőnek).

Fontos megállapítása továbbá a fejezetnek, hogy az Egyesült Államok megszokott demokratikus berendezkedésének, szabad és nyitott piacgazdaságának, mondhatni társadalmának stabilitása, agilis ellenálló-képessége¹⁵ (resilience) hűen tükrözi az állampolgárok és a társadalmat működtető szervek hasonló képességeit és készségeit. Az emberi, szellemi ún. puha tényezők (soft factors), továbbá a hasznos ötletek és információk fontosabbak, mint a fizikai körülmények, műszaki, anyagi feltételek (hard factors), ellenben a döntéshozók gyakran

¹⁴ Az általános amerikai infrastruktúra színvonala az A, B, C, D+ és D-skálán a legutóbbi 2017-es átfogó felülvizsgálaton mindössze D+ értékelést kapott, amely az éppen elégséges szintet jelöli, ld. Infrastructure Report Card 2017: <https://www.infrastructurereportcard.org> letöltés ideje: 2018. június 11.

¹⁵ NSS 2017, 14. o.

elfeledkeznek róluk, felzárkóztatásuk pedig a későbbiekben hatványozott energia-befektetést igényel. Az oktatás, kutatás-fejlesztés és a kiművelt emberfők szerepe a fegyveres erők kötelékeiben, illetve a politikai döntés-előkészítő folyamatokban kulcsfontosságú tényező a sikeres feladat-végrehajtás érdekében, ezért további fejlesztő projektekre van szükség ebben a tekintetben is az amerikai állami apparátus és védelmi adminisztráció soraiban.

*

Az *NSS 2. pillére* kifejezetten az amerikai gazdaság és gazdagság (prosperitás) megerősítésére, növelésére fókuszál a milliárdos üzletemberből elnökké vált Donald Trump kijelentésének megfelelően, tudniillik *„az amerikai gazdaság érdeke nemzetbiztonsági ügy és érdek is egyben”*.¹⁶ Az alfejezet legfontosabb elméleti kérdésének, gazdaságpolitikai küldetésének is tekinthető az amerikai üzletvitelbe, gazdaságba és jövőbe vetett hit és bizalom visszaszerzése a 2008-as pénzügyi válság pusztító hatásai után. Fontos gazdaságpolitikai és egyben kimagasló prioritású nemzeti érdeknek tekinthető az alábbi elméleti és gyakorlati célkitűzések mielőbbi megvalósítása:

- a gazdaság szereplőit fiatalításra ösztönző, adócsökkentő programok indítása;
- adminisztrációs terhek, üzleti ügyintézés csökkentése;
- átfogó adóreform bevezetése;
- az üzleti, gazdasági infrastruktúra fejlesztése;
- a gazdasági, üzleti környezet emberbarátivá, átláthatóbbá és tisztábbá alakítása;
- általános üzletviteli és különösképpen fiatal kezdő vállalkozókat segítő oktató programokat indítása;
- a kutatás-fejlesztési, innovációs és tudományos tevékenységek, projektek továbbfejlesztése;
- a külföldi működő tőke beáramlás és befektetések elősegítése, hazai munkahelyteremtés;
- az amerikaiak számára előnytelen üzleti, kereskedelmi megállapodásokat felülvizsgálata illetve megszüntetése;
- innovatív és új megoldások, üzleti gyakorlatok, technológiák támogatása;
- az amerikai szellemi és üzleti tulajdon fokozottabb védelme;
- hatékony és változatos energiafelhasználás elősegítése, támogatása;
- külföldi – ellenséges – gazdasági tevékenység, ipari kémkedés elhárítása, büntetése;
- külföldiek munkavállalásának megszigorítása, kivéve a magasan képzett szellemi munkaerőt, akiknek amerikai letelepedését támogatni érdemes.

A felsorolt prioritásokból élesen kirajzolódik egy markánsan protekcionista, az amerikai érdekeket, materiális és szellemi tulajdont radikálisan védelmező gazdaságpolitikai stratégia, amely különösen fontosnak tartja az üzletemberek és gazdasági szereplők fiatalítását és támogatását a külföldi gazdasági szereplők ellenében. A Trump-adminisztráció elmúlt másfél évének intézkedései mindezeket a sarkalatos pontokat hivatottak megerősíteni az általános adócsökkentő és infrastruktúra-fejlesztést elősegítő állami ösztönző-csomagtól, a külföldi munkaerő mozgását korlátozó idegenrendészeti szigorításokon keresztül a legutóbbi –

¹⁶ Uo. 16 o.

gazdasági háborúba is torkolló – acél- és alumínium-termékek importjának vámtarifa-rendszeréig. Ambivalens, de érthető módon a jelenlegi üzletbarát Trump-adminisztráció a múlt évszázad közepe óta létező – éppen az amerikai neoliberais üzleti és politikai hegemonia által létrehozott – globális pénzügyi, gazdasági világrendszer negatív hatásaitól, következményeitől próbálja megóvni az Egyesült Államokat.

*

A *stratégia 3. pillére* a nemzetközi békemegőrzés, békefenntartás fontos témáját tárgyalja erő-kivetítés révén. Amint a fejezet elnöki mottójából is kristálytisztán kiviláglik,¹⁷ az amerikai fegyveres erők tagjait nem sújthatja semmiféle anyagi, technológiai, kiképzésbeli hiányosság küldetésük sikeres teljesítése érdekében, különösképpen szem előtt tartva a legfőbb célt (jellemzően az amerikai hőskultusz jegyében), nevezetesen, hogy a kudarc, veszített háború soha nem lehet opció az amerikai katonák számára.

Amint a bevezető részben már érintettük, a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikai megfontolásainak célkeresztjében a korábbi első helyről az utolsó, vagyis a harmadik prioritási csoportba kerültek a globális, transznacionális terrorista, különösképp iszlám dzsihadista, valamint az egyéb szervezett bűnözői csoportosulások.

Az első helyre visszatért a két legfontosabb, erőteljes, rivális állam, Oroszország és Kína, akik gazdasági, katonai és politikai szempontból is erőteljesen fenyegetést, kockázati kihívást jelentenek az Egyesült Államok jelenlegi globális helyzetére. A második kategóriába, stratégiai fókuszcsoporthoz kerültek az ifjabb Bush elnök által csak lator-államoknak (rogue states) címkézett Irán és Észak-Korea, akik a változó, megbízhatatlan és kiismerhetetlen politikai, katonai magatartásuk és céljaik révén nagyon komoly regionális fenyegetést jelentenek szomszédjaik és az Egyesült Államok biztonsága számára egyaránt.¹⁸

Az állami, konvencionális fenyegetések elhárítása mellett nagy szerepet és fontosságot tulajdonít a stratégia a nem állami és nem konvencionális, vagy 4. generációs hadviselés csoportjába is sorolt ún. *aszimmetrikus* fenyegetések és hadviselési formák megnyilvánulásai elleni képességek fejlesztésének. A nemzetbiztonsági tanácsadó, McMaster tábornok elhíresült mondása egy róla készült portréfilmből nagyon harmonizál az NSS és az amerikai haderő ez irányú prioritásaival, miszerint „*az Egyesült Államok hadereje ellen csak kétféle módon lehet harcolni: aszimmetrikusan vagy bután*”.¹⁹

A nukleáris fegyver-arszénál korszerűsítése és elrettentő képességének fenntartása kardinális fontosságú kérdés az amerikai biztonság- és védelempolitikai stratégia számára, ugyanakkor a nem konvencionális, 21. századi hadviselési formák és újszerű atipikus fegyvernemek alkalmazása és elhárítása mondhatni még nagyobb jelentőséggel és hangsúllyal bír. Az amerikai katonai szakzsargonban csak MOOTW-nek²⁰ nevezett, vagyis a „nem háborús katonai műveletek” csoportjába olyan fontos és igen hatásos cselekmények tartoznak, mint az információs, pszichológiai vagy kiberműveletek. A hadtudományban ezek a félkatonai műveletek

¹⁷ NSS 2017, 25. o.

¹⁸ Uo. 25 o.

¹⁹ National Geographic 2014, American War Generals Film.

²⁰ Military Operations Other Than War – Nem Háborús Katonai Műveletek

úgyszintén besorolhatóak az aszimmetrikus, illetve hibrid hadviselés újabban nagyon széles körben alkalmazott típusformái közé.²¹

Habár amerikai kutatók és tudósok adták a korszakváltó találmányok, új technológiák jelentős részét a világnak (mint például a számítógép, a kibernetika, a robotika, a mobiltelefon, az internet világa stb.), a rivális államok, Oroszország, Kína, Észak-Korea kiber-szakértői, fizetett troll- és hackerosztagai komoly veszélyt és kihívást jelentenek az amerikai polgári, üzleti és katonai infrastruktúrára és társadalmi berendezkedésre. Ebben a tekintetben kiemelt szerep jut a jól képzett, felkészült és egy lépéssel mindig az ellenfelek előtt járó szakértőkre, a hírszerzés és elhárítás hatékony rendszerére, amelyek kiegészíthetik az amerikai diplomáciai törekvéseket és érdekérvényesítést. Hasonló megfontolásokból következik, hogy az amerikai haderő-fejlesztési és védelmi intézkedések körében kiemelt fontossággal bírnak az új haditechnikai és technológiai projektek és hadtudományi oktatási programok, hogy az Egyesült Államok rendelkezzen a legkorszerűbb felszerelésekkel és hasznos ismeretekkel, képességekkel felruházott és képzett katonákkal.

A 3. pillér stratégiai prioritásai között – a fentiekén túl – fontos szerep és figyelem jut a mesterséges intelligencia (Artificial Intelligence – AI) alkalmazási területeire, illetve fejlesztésekre, lépést tartva a kiemelkedő kínai és orosz célzott kutatásokkal, továbbá az űrkutatás és űrrepülés további fejlesztésére, hogy Amerika újból első lehessen a szomszédos bolygók és általában a világűr feltárásában, meghódításában.²²

*

A nemzeti biztonsági stratégia 4. pillére a látszólag befelé forduló Trump-i politika egyik sajátos megnyilvánulása, hiszen az amerikai befolyás és pozíció további kiterjesztésének lehetséges forgatókönyvét, globális stratégiai útmutatásait tárgyalja. Fontos kiemelni, hogy a felvázolt gondolatmenet és eszmerendszer alapján az Egyesült Államok – szakítva a neokonzervatívok militáns demokrácia-exportjának elvével – nem kívánja senkire sem ráerőltetni életmódját és alapértékeit, hanem példamutató módon működve és felhasználva a világ legnagyobb szövetségi rendszerét buzdítja és támogatja a világ országait az amerikai életmód és társadalmi rend követésére.²³ Az amerikai kormányzat tudatában van a régi felismerésnek, hogy a gazdasági, diplomáciai és kulturális puha erő befolyásolási tényezői (soft power set) sokkal hatékonyabbak és eredményesebbek, különösképpen hosszú távon, mint a nyers fizikai katonai erő (hard, brute, kinetic power) alkalmazása. A külpolitikai és diplomáciai siker és az értékek hatékony közvetítése elsősorban az amerikai döntések és cselekedetek eredményességén, empatikus humanizmusán múlik, megtalálva és alkalmazva a biztonsági érdekek és értékek közötti harmonikus egyensúlyt. Továbbá, amerikai és egyben globális biztonsági érdek is a széteső vagy már nem működő államok rendszereinek stabilizálása, felzárkóztató integrálása a nemzetközi rendszerbe.

Az elgondolások szintjén az Egyesült Államok újra a szabadság és a demokrácia mintaértékű állama szeretne lenni a megosztó belső társadalmi kihívásai ellenére, és ezen a fejlődési úton szeretne a többi állam segítségére is lenni. A különböző fejlettségi szinten álló államok gazdasági, társadalmi és politikai felzárkóztatásához ugyanakkor szükségesnek látja a nagy nemzetközi államközi és

²¹ Kiss Roland: The future of wars, the wars of the future. Defence Review, vol 145, 2017/1. 40 o.

²² NSS 2017, 34–35 o.

²³ Uo., 37 o.

transznacionális keretrendszerek, szervezetek működésének felülvizsgálatát, reformját, beleértve az ENSZ-t, a Világkereskedelmi Szervezetet és a Világbankot, továbbá az internet működését felügyelő szakirányú és igen befolyásos világszervezeteket is.²⁴

Az emberi szabadság legfőbb megnyilvánulási formáinak védelme, úgymint a biztonságos létezéshez, élethez való jog, továbbá a vélemény-, gondolati és vallásszabadság megőrzése, kiemelt stratégiai cél és prioritás, amelyek nélkül nem létezik szabad, demokratikus társadalom sem Amerikában, sem máshol a világban. E hagyományos koncepció szerint ezek a fundamentális amerikai értékek tulajdonképpen kvázi univerzális demokratikus értékeknek is tekinthetők a nemzeti karakterjegyek megőrzése és tiszteletben tartása mellett. Ezen értékek és eszmék fontos hordozói a fiatal nemzedék tagjai, a nemi diszkriminációt is elszenvető nők, a családok és a vallási közösségek, akikre több figyelmet, törődést és energiát kell fordítani, illetve célzott oktatási programokat biztosítani.²⁵

A látszólag önmagára reflektáló Egyesült Államok hagyományos módon mindig külpolitikát is folytat, amikor ezt teszi, hiszen mindazon erők és hatalmak – legyenek azok terrorista csoportok vagy ellenséges diktatórikus államok –, akik ezeket az értékeket fenyegetik és veszélyeztetik, kemény amerikai ellenlépésekre számíthatnak a jövőben is.

*

Globális illetve regionális kontextusban az Egyesült Államok gazdasági, politikai és biztonsági érdekeinek maximális figyelembe vételével elsősorban az alábbi földrajzi régiókra koncentrálnak.²⁶

1. *Indo-pacifikus régió*:²⁷ az Indiai- és Csendes-óceán óriási körzete, Kína, Japán, Észak- és Dél-Korea, a kulcsfontosságú tengeri útvonalak, nyersanyagnyerő helyek stratégiai övezete.

2. *Közel-Kelet*: a nyersolaj földje és az évezredes síita-szunnita illetve izraeli-arab szembenállás, a szaúdi-iráni ellenségeskedés, szíriai, jemeni proxyháborúk stratégiai fontosságú régiója.

3. *Európa*: egy szabad, demokratikus, fejlődő, megbízható és önmagát is megvédeni képes, erős Európa kulcsfontosságú NATO-szövetsége az Egyesült Államoknak, különösen az orosz újbirodalmi terjeszkedési játszmák, a destabilizáló kalandorkodás feltartóztatásában, az illegális migráció megállításában, továbbá az iszlamista dzsihadisták felderítésében és semlegesítésében.

4. *Dél- és Közép-Ázsia*: India és Pakisztán, a két atomhatalom hagyományos rivalizálása, szembenállása, Pakisztán radikalizálódásának, szétesésének megakadályozása, Afganisztán és a tálibok, az al-Káida hálózat felszámolásának nehézségei

5. *Nyugati félteke*: a latin-amerikai határokon átívelő bűnszervezetek, illegális migráció fő problémaköre, a szegénység és kilátástalanság elleni küzdelem támogatása, demokratizálódás, stabilizálódás elősegítése például Kubában, Haitin, Venezuelában.

6. *Afrika*: az ígéret és elfeledett, kihasználatlan lehetőségek földje, gyorsan növekvő számú lakossággal és egyre súlyosabb környezeti, gazdasági és politikai

²⁴ Uo., 40–41 o.

²⁵ Uo. 42 o.

²⁶ Uo. 45–51 o.

²⁷ Más fogalmazásban Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán térsége

problémákkal, pusztító polgárháborúba süllyedő és széteső államokkal (Líbia, Mali, Szudán, Nigéria, Szomália), terrorista központokkal és nagyon intenzíven terjeszkedő kínai befolyással.

Ezek a térségek, amelyek tulajdonképpen lefedik az egész világot, évtizedek óta a globálisan kivetített amerikai érdekszféra és külpolitikai stratégia prioritásai mentén alakultak, folyamatosan értelmezési dimenziót nyújtva a világ nem amerikai részének a közismert diplomáciai bölcsesség alapján, miszerint az Egyesült Államok nélkül, illetve az Egyesült Államok ellen nem lehet (és nem tanácsos) külpolitikát vagy nemzetközi rendszert alakítani.

A 2018-as amerikai védelmi stratégia

A nemzeti biztonsági stratégiával ellentétben a 2018 tavaszán közzétett védelmi stratégia (NDS) kifejezetten a biztonsági és katonai fenyegetésekre, kihívásokra fókuszál az Egyesült Államok által megfogalmazott szakpolitikai prioritások, stratégiai elképzelések és érdekek mentén. Az NDS a Pentagon stratégiai tervezőműhelyeinek és a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságában (Joint Chiefs of Staff) helyet foglaló haderőnemi parancsnokok véleményének összegzésekként jött létre, valamint hangsúlyosan tükrözi az amerikai védelmi miniszter elképzeléseit. James Mattis védelmi minisztersége előtt a haditengerészet legendás admirálisaként híres volt eltökéltségéről, éleslátásáról, széles műveltségéről és konok amerikai érdekérvényesítéséről, amikor olyan megátalkodott ellenfelekkel szemben kellett határozottan fellépnie, mint az észak-koreai kommunista diktatúra, az iraki dzsihadisták, az afgán tálibok vagy éppen a hibrid és kiber-hadviselésessel provokáló oroszok és kínaiak.

A Trump-adminisztráció által megfogalmazott új amerikai védelmi stratégiai keretrendszer célkitűzései, elsősorban a Pentagon szakpolitikai törekvései szempontjából a következők:²⁸

- megvédeni a hazát, az amerikaiak otthonait bármilyen támadástól;
- fenntartani az összehangolt katonai erő kifejtés képességét külföldön, illetve a kulcsfontosságú régiókban;
- elrettenteni az ellenfeleket az amerikai érdekek elleni bármilyen támadástól;
- az ügynökségek közötti együttműködések fejlesztése által elősegíteni az amerikai érdekek és befolyás terjesztését;
- előnyös hatalmi egyensúly állapot elősegítése és fenntartása olyan régiókban, mint az Indo-pacifikus régió, Európa, Közel-Kelet, Nyugati-félgömb;
- a szövetségesek védelme külső támadás ellen, a közös védelmi potenciál növelése és tisztességes arányú szövetséges védelmi költségmegosztás elérése;
- tömegpusztító fegyverek elterjedésének, hozzáférésének megakadályozása ellenséges állami vagy nem állami szereplők számára;
- terrorista csoportok műveleteinek, akcióinak megakadályozása külföldön amerikai célpontok vagy a szövetségesek érdekeltségei ellen;
- az internetes és elektronikai felületek szabad felhasználásának garantálása;

²⁸ NDS 2018, 4 o.

- a védelmi minisztérium döntéshozatali mechanizmusainak, szervezeti kultúrájának reformja, a hatékonyság, erőfelfejtés és gyorsaság növelése;
- egy 21. századi Nemzeti Biztonsági Innovációs Tudásbázis létrehozása a Pentagon műveleteinek háttér-támogatása, a hatékonyság növelése érdekében.

Az NDS által felvázolt globális stratégiai környezet átalakulóban van, a 2. világháborút követő nemzetközi rendszer stabilitását egyre több állami és nem állami tényező veszélyezteti, kereteit feszegeti, amelyek mind potenciális konfliktus források az Egyesült Államok és szövetségesei számára. A vallási intolerancia és az új nacionalizmus erősödésével, az iszlám erőteljes térhódításával a hagyományos nyugati értékek, vallások és befolyás is visszaszorulóban van a világban, amelynek biztonsági és védelmi kockázatai megnövekedtek.

Az új hadviselési módok és a hatékony információs, kiber-műveletek, képességek révén az amerikai háttérterület sincs többé teljes biztonságban, vagyis nem érintetlen menedék többé,²⁹ habár az 1812-es brit-amerikai háború óta idegen katonák nem harcoltak az Egyesült Államok kontinentális területén és nem túl valószínű, hogy a közeljövőben ez megismétlődhetne bármilyen ellenséges konvencionális haderő révén.

Az amerikai haderőnek fel kell készülnie az új, főleg technológiai alapú és nem-állami, nem konvencionális fenyegetések elhárítására, kiiktatására. Ehhez a komplex feladatcsoportokhoz és kihívás-kezeléshez rugalmas, állandó készenlétben lévő, gyors reagálású és pusztító erejű katonai osztagokra, hadsereg-csoportokra van szükség, amelyek működése stratégiai szinten kiszámítható, ellenben taktikailag kiszámíthatatlan marad. Ezt a gyorsreagálású, rugalmas és a különleges műveletekre specializálódó erőfelfejtés doktrínáját hivatottak többek között megjeleníteni az afrikai különleges hadműveleti erők, illetve amerikai katonai tanácsadók. A korlátozott létszámú, ellenben hatékony és többnyire titkos akciócsoportok 2013-ban, még az Obama-adminisztráció idején kezdődött, majd Trump elnöksége alatt még intenzívebben folytatódott a szaharai övezetben egyre nagyobb befolyással és destabilizáló erővel bíró nem-állami, terrorista-jellegű csoportok ellen.³⁰

Az NDS prioritásai nyilvánvalóan illeszkednek a Pentagon 2018. évi költségvetési előirányzatának fő tételcsoportjaihoz, amelyek a következő nagy cselekvési területekre fókuszálnak:

- nukleáris elrettentő erő és a rakétavédelmi rendszerek modernizációs programja;
- dinamikus haderő-átcsoportosítási képességek növelése;
- rugalmas és agilis logisztika alkalmazása;
- autonóm fegyverrendszerek alkalmazása;
- komplex, nehéz körülmények között is bevethető, pusztító erejű, különféle fegyvernemekhez tartozó harceszközök alkalmazása;
- C4SIR-alapú („vezetés, irányítás, kommunikáció, számítógépes rendszerek, hírszerzés, megfigyelés, felderítés”) összehangolt vezetésirányítási rendszer alkalmazása;

²⁹ Uo., 3 o.

³⁰ Ld. Wesley Morgan tényfeltáró cikkét a Politico-ban:

<https://www.politico.com/story/2018/07/02/secret-war-africa-pentagon-664005> (letöltés ideje: 2018. 07. 02.)

- összhaderőnemi űr- és kibervédelmi rendszerek fejlesztése, alkalmazása;
- expedíciós, különleges műveleti egységek hatékonyságának növelése minden haderőnemben.

Mindezekhez társul a Trump elnök és tanácsadói által sokat hangoztatott haderő-reform, a bürokrácia csökkentése és az ütőképesség növelése érdekében. A radikális adminisztrációs reform elengedhetetlen a 21. század megváltozott körülményeihez igazodva, akárcsak a haderőnemek közötti együttműködés, a hatékony fegyverzetek kifejlesztése és alkalmazása az amerikai kormány által meghatározott nemzetpolitikai stratégiai célok és érdekek védelmében.

Összegzés

Amint az új amerikai nemzeti biztonsági és katonai stratégiák vázlatos ismertetéséből kiderül, egyfajta hangsúlyeltolódás figyelhető meg az amerikai biztonsági és külpolitikai prioritások, elgondolások mögött. Geopolitikai szempontból egyértelmű a súlypont-eltolódás az óvilági, lomha Európától a dinamikusan fejlődő és katonailag, gazdaságilag izmosodó Indo-pacifikus régió irányába, különösképpen az újragondolt külkereskedelmi csatározások és a kínai expanzió fényében. Európa annyiban marad (másodlagosan) fontos pozícióban az amerikai kormányzat számára, amennyiben képes megbirkózni saját problémáival, mint például a tömeges illegális migráció kezelése és a gazdasági stagnálás, visszaesés megfordítása, az alulfinanszírozott védelmi költségvetés jelentős növelése, illetve az orosz érdekeltségi övezet kiterjesztésének kelet-európai feltartóztatása.

Katonai és biztonságpolitikai szempontból mindkét stratégiai koncepció elemzése során szembevetendő módon kiviláglott az amerikai nemzetbiztonsági kabinet és a Pentagon stratégiai irányultsága, amely egyértelműen Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán térsége felé fordul. Ezt a trendet hivatott erősíteni a rakétavédelmi rendszerek korszerűsítési programja, a flottafejlesztés fontosságának és az aszimmetrikus, információs és kiber-hadviselési formák elleni hatékony ellenlépések és technológiai fejlesztések hangsúlyozása, elsősorban a kínai és észak-koreai fenyegetés elhárítása érdekében.

A nagy szakmai nyilvánosságot kapott, az amerikai évszázad és a globális hegemonia végét hirdető különféle hanyatlás-elméletek közös pontja, hogy túlhangsúlyozzák, kissé torzítva elnagyolják a dél-kelet-ázsiai óriásrégió fontosságát, különösképpen a kínai globális gazdasági expanziót, illetve Kína regionális katonai hatalmának jelentőségét, elfeledkezve egyéb fontos puha hatalmi tényezőkről, amelyekben egyértelmű és belátható időn belül többnyire még kikezddhetetlen az Egyesült Államok dominanciája. Az Egyesült Államoknak nem kell uralnia a világot ahhoz, hogy vetélytárs nélküli globális szövetségi rendszerén, illetve komplex állami és kulturális befolyása révén vezető nagyhatalom maradjon a többpólusú világban még akkor is, ha a nemzetközi rendszer az entrópia, a kaotikus hatalmi szembenállás állapotát tükrözi.³¹

Érzékelhető módon az amerikai érdeklődés fókuszából Európa hátrább sorolódik, mint fontos, de nem kardinális jelentőségű terület az Egyesült Államok érdekei és biztonsága szempontjából. Másodlagosan fontos térség és közismerten problematikus gócterület a szénhidrogénekben bővelkedő, ellenben folyamatosan

³¹ Ld. Joseph S. Nye nagyszerű elemzését erről, NYE 2017, 59–65. o.

háborús konfliktusok által sújtott Közel-Kelet, és különösképpen a Perzsa-öböl, amely Carter elnök plasztikus megfogalmazása szerint nem más, mint „*az Egyesült Államok lágy, olajos alteste*”,³² amelynek irányítása, illetve befolyásolása kulcsfontosságú az Egyesült Államok és a világ energiabiztonsága számára.

A fentebb bemutatott amerikai nemzeti biztonsági és védelmi stratégiai elképzelések és célkitűzések halmazából kirajzolódik az amerikai haderő és a hírszerző szervek 21. századi átalakításának, korszerűsítésének, humán és technikai alkotóelemei fejlesztésének fontossága. A felvázolt tervekből és stratégiai elképzelésekből kibontakozik egy agilis, dinamikus, rugalmas, mozgékony, gyorsan bevethető, korszerű és elrettentő módon pusztító erejű haderő képe, amely képes hatékonyan fellépni az új, változatos, aszimmetrikus és modern technológiákat alkalmazó állami, illetve nem állami eredetű kihívásokkal, fenyegetésekkel szemben, és Trump elnök sajátosan buzdító szavaival élve „*harcolni, felülkerekedni és mindig, mindig, mindig győzni*”.³³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CIA – World Factbook (2017): <https://www.cia.gov/library/publications/> (Letöltés ideje: 2018. 01. 15.)
- IRC – Infrastructure Report Card (2017): <https://www.infrastructurereportcard.org> (letöltés ideje: 2018. június 11.)
- Kiss Roland (2017): „The future of wars, the wars of the future”. in Defence Review, vol 145, 2017/1. 40 o.
- National Geographic (2014): American War Generals Film.
- NSD – National Defense Strategy (2018): Department of Defense, Washington D.C., 2018.
- NSS – National Security Strategy of the USA (2017): The White House, Washington D.C. 2017 december
- NSS – National Security Strategy of the U.S. (2002): The White House, Washington D.C. 2002. szeptember, 3–5. o.
- Nye, Joseph S. Jr. (2017): Véget ér-e az amerikai évszázad? AJTK, Budapest, 59–65 o.
- McMaster, H. R. Wikipédia oldala: https://en.wikipedia.org/wiki/H._R._McMaster (letöltés ideje: 2018. 06. 10.)
- Morgan, Wesley (2018): 'Behind the secret U.S. war in Africa' in Politico. 2018. 07. 02.: <https://www.politico.com/story/2018/07/02/secret-war-africa-pentagon-664005> (letöltés ideje: 2018. 07. 02.)
- PEW Research (2016): 'How the faithful voted?' <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/09/how-the-faithful-voted-a-preliminary-2016-analysis/> (letöltés ideje: 2018. 05. 29.)
- Reagan, Ronald (1989): Farewell Address of the President to the Nation. Washington D.C., 1989.január 11.: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29650> (letöltés ideje: 2018. 02. 25.)
- Schmitz, David F. (2017) : Brent Scowcroft, AJTK, Budapest, 315–325 o.
- Tálas Péter (2018): Európa Válaszúton. (előadás) Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, Stefánia Palota, 2018. 05. 10.

³² Brent Scowcroft idézi Carter elnököt az 1980 januárjában elnöki évértékelő beszédben ismertetett Carter-doktrína lényegéről a Perzsa-öböl kiemelt fontosságáról, amely a 21. században immár hasonlóképpen fontossá vált a kínaiak számára is. Schmitz 2017, 135–137. o.

³³ Trump elnök 2017-es karácsonyi üdvözléséből az amerikai haderő tagjai számára, NSS 2017, 25. o.